

Arjan Krijgsman: Tussen start en finish

A.C. van der Horst & K. Feijen, *Tussen start en finish. Begeleidingsplannen voor leerproblemen in het voortgezet onderwijs*. Hoevelaken, Christelijk Pedagogisch Studiecentrum, 1990. Praktijkboek f 38,50; videofilm f 21,50; praktijkboek en videofilm samen f 50

Zorgen

'[Ik kan] weinig anders dan op wetenschappelijke gronden iets [...] zeggen over het belang, ja de noodzaak van uitbreiding van de zorg voor leerlingen in het voortgezet onderwijs, zowel in pedagogisch als in didactisch opzicht. Ik heb het al even gedaan door te wijzen op voor de hand liggende indicatoren: zittenblijven, afstroom naar minder eisen stellende schooltypen, voortijdig schoolverlaten en doorverwijzing naar een school van speciaal onderwijs. Wie zich vanuit deze optiek verdiept in de vraag hoe het staat met de zorg voor leerlingen in het voortgezet onderwijs, kan gemakkelijk een hele studiedag vullen met onderzoek, dat een buitengewoon treurig stemmend beeld oproept, vooral ook waar het gaat om het voortgezet onderwijs. Het Nederlandse schoolwezen behoort tot de meest selectieve van ons continent.'

Deze sombere woorden zijn uit de toespraak 'De zorg voor leerlingen in het voortgezet onderwijs', die prof. Klaas Doornbos, hoogleeraar orthopedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam, uitsprak op de conferentie 'Zorgverbreding' die op 30 oktober 1990 door het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum werd georganiseerd.

Het waren niet Doornbos' enige sombere woorden. Het beeld dat hij van ons voortgezet onderwijs schetste, roept op tot diepgaande bezinning. Een half miljoen leerplichtige kinderen

- Bereiter, C., & S.Engelmann, *Teaching disadvantaged children in the pre-school*. New York, 1966.
- Edwards, A.D., *Language in culture and class*. London, Heinemann, 1976.
- Edwards, J., *Language, society and identity*. Oxford, Blackwell, 1985.
- Hagen, A., *Standaardtaal en dialectsprekende kinderen*. Muiderberg, Coutinho, 1981.
- Hagen, A., P. Stijnen & A. Vallen, *Dialekt en onderwijs in Kerkrade*. Eindrapport. 3e dr. Nijmegen, NIVOR, 1976.
- Helten, J. van, *Nederlandsche Spraakkunst ten behoeve van onderwijzers en belangstellenden*. Groningen, J.B. Wolters, 1875.
- Koenen, M.J., & A.M. Bogaerts, *Practische Taalstudie. Stijl- en Taaloefeningen, met proeven van bewerking, ten dienste van allen, die zich wenssen te onderwerpen aan 't examen van onderwijzer of onderwijzeres*. Groningen, J.B. Wolters, 1876-1878. Dl. I, op.cit. 7e dr. 1885 (1876¹); dl. II, op.cit. 4e dr. 1878 (1877¹); dl. III, op.cit. 6e dr. 1883 (1878¹).
- Labov, W., 'The logic of nonstandard English' in: F. Williams (ed.), *Language and poverty: Perspectives on a theme*. New York, 1970.
- Stijnen, S., *Het van huis uit spreken van dialect en onderwijs. Een literatuurstudie*. Nijmegen, NIVOR, 1975 (a).
- Stijnen, S., *Taalgebruik, sociaal milieu en schoolresultaten*. Nijmegen, NIVOR, 1975 (b).
- Stijnen, S., & T. Vallen, *Dialect als onderwijsprobleem. Een sociolinguïstisch-onderwijskundig onderzoek naar problemen van dialectsprekende kinderen in het basisonderwijs*. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1981. SVO-reeks 50.
- Sturm, J., 'Report on the development of mother tongue education in the Netherlands since 1969' in: W. Herrlitz e.a. (eds.), *Mother tongue education in Europe*. Enschede, IMEN, 1989, p. 238-276.
- Terwey, T., *Nederlandsche Spraakkunst ten behoeve van inrichtingen voor middelbaar onderwijs en tot opleiding van onderwijzers*. 4e dr. Groningen, J.B. Wolters, 1883.
- Wageningen, J.C. van, *Even tijd voor... onze taal!* Leiden, Sijthoff, 1946.
- Wijk, N. van, & W. van Schothorst, *De Nederlandse Taal. Handboek voor Gymnasia en Hoogere-Burgerscholen*. 4e dr. Zwolle, Tjeenk Willink, 1919 (1906¹).
- Woordenlijst van de Nederlandse taal*. Samengesteld in opdracht van de Nederlandse en Belgische regering. 's-Gravenhage, SDU, 1954.

in ernstige moeilijkheden op school, weinig persoonlijke aandacht voor op school vastgelopen kinderen, de explosieve groei van vso en lbo... En dit zijn nog maar enkele trefwoorden waarmee Doornbos de situatie karakteriseerde.

De staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen heeft in zijn onlangs verschenen nota *Weer samen naar school* onder andere duidelijk gemaakt dat aan de voortgaande, zo langzamerhand onbetaalbare groei van het speciaal onderwijs een eind gemaakt zou moeten worden.

Om dat te bereiken hebben de bewindslieden van o & w bij voorbeeld het plan opgevat om in de hopelijk spoedig in te voeren basisvorming de helft van de zogenaamde vrije ruimte aan zorgverbreding te besteden; zorgverbreding die dus in het reguliere onderwijs haar vaste plaats zal moeten krijgen. In de praktijk zal dat neerkomen op ongeveer drie wekelijkse lessen.

Projectverslag: inhoud

In het kader van groeiende aandacht voor de behandeling van leerproblemen binnen het voortgezet onderwijs is het dan ook te begrijpen dat het ministerie extra gelden ter beschikking stelde voor het 'Zorgverbredingsproject Zuid-West-Friesland'.

Het boek *Tussen start en finish. Begeleidingsplannen voor leerproblemen in het voortgezet onderwijs* is het verslag van de activiteiten binnen dit project op een zestal Friese scholen in het cursusjaar 1989-1990. Zes scholen die al sinds 1983 samenwerken om de overstap van leerlingen—die van vo-scholen op het platteland met een 'brede' onderbouw komen—naar 3-HAVO of 3-VWO te vergemakkelijken.

Naast het boek verzorgde het CPS ook een korte videofilm die aan de hand van een praktijkvoorbeeld laat zien hoe de remediale hulp is opgezet. Leerlinge Klaaske kon dankzij de geboden hulp naar het LBO en hoefde niet naar een school voor IHNO verwezen te worden.

Het boek wil—zoals de samenstellers A.C. van der Horst & K. Feijen in het voorwoord stellen—beschrijven hoe de scholen 'een start hebben gemaakt met het opzetten en uitvoeren van begeleidingsplannen, zowel inhoudelijk als organisatorisch'. Men wil andere scholen die de remediale hulp willen starten of uitbreiden, kennis laten nemen van de ervaringen van de zes scholen, die zo een voorbeeldfunctie kunnen vervullen.

Uiteraard dienen we blij te zijn met zulke voorbeelden. Terecht schrijven Van der Horst & Feijen dat onze scholen voor voortgezet onderwijs nog veel te vaak lijken op het bed van Procrustes, waarin de leerlingen met geweld aan de (schoolse) maat worden aangepast.

Tussen start en finish (waarom toch altijd die sportterminologie?) wil een aanzet zijn de school aan de leerling aan te passen.

Het losbladige, bijzonder fraai uitgegeven boek is helder en overzichtelijk opgebouwd. In een kort inleidend hoofdstuk, 'Meer zorg, meer kans', gaat men in op het waarom van zorgverbreding (trefwoorden: groeibeheersing en kwaliteitsverhoging). Daarna wordt in het hoofdstuk 'Remediale hulp' beschreven hoe op de zes scholen de hulp is opgezet. Daarbij krijgt vooral het organisatorische aspect veel aandacht.

De volgende hoofdstukken, 'Lees- en spelingsproblemen', 'Problemen informatieverwerking', 'Auditieve problemen' en 'Rekenproblemen' geven voorbeelden van begeleidingsplannen, ze laten zien hoe de signalering en remediëring van de leerproblemen bij steeds één leerling zijn verlopen. Deze beschrijvingen van individuele hulpverlening zijn steeds gekoppeld aan een voorafgaand 'inhoudelijk kader'. Daarin wordt ingegaan op de signalering van de problemen en uiteengezet hoe een handelingsplan wordt gemaakt, hoe in de reguliere onderwijssituatie aan leerproblemen kan worden gewerkt en hoe remediale hulp kan verlopen.

Het slothoofdstuk is gewijd aan de voortgang van het zorgverbredingsproject. Met de inmiddels door het ministerie gehonoreerde aanvraag voor faciliteiten wil men de continuïteit van het project waarborgen. Bovendien wil men de verspreiding van de ervaring naar andere scholen mogelijk maken.

Lof en kritiek

Zeker voor scholen waar op het gebied van de remediëring van leerproblemen nog weinig of niets gebeurt, bevat het boek heel veel nuttig materiaal. De planningoverzichten—die meestal helder zijn—kunnen aan scholen die nog moeten beginnen heel goede diensten bewijzen. In de praktijk zijn het vaak allerlei organisatorische problemen die idealistische hulpverleners frustreren.

De lijstjes met 'knelpunten' die alle zes scholen geven, zullen al diegenen die op hun school al met de hulpverlening bezig zijn, (helaas) maar al te bekend voorkomen.¹

Ook inhoudelijk biedt *Tussen start en finish* veel materiaal dat voor anderen te gebruiken is.

Toch zou ik hierbij een aantal kritische kanttekeningen willen plaatsen. Ik doe dat, omdat het boek niet helemaal aan de verwachtingen voldoet. Degene die door de aanschaf van *Tussen start en finish* verwacht een handleiding voor remediale hulp in huis te halen, komt enigszins bedrogen uit.

Zo wordt bij voorbeeld niet altijd even duidelijk beschreven welk toetsmateriaal wordt gebruikt. Ook lezen we zelden iets over de motivatie om bepaald materiaal wel en ander materiaal niet te kiezen.

Het is overigens moeilijk te begrijpen waarom binnen het zorgverbredingsproject op de zes scholen – voor zover mogelijk – niet hetzelfde materiaal bij de toetsing is gebruikt. Bepaalde onderdelen (informatieverwerking/begrijpend lezen) worden op de ene school wel, op de andere school niet getoetst. Door een uniformering van de toetsing zouden toch goede mogelijkheden worden geschapen tot gezamenlijk overleg over toetsingsmateriaal?

Een ander probleem is dat vaak als bekend wordt verondersteld wat bij beginners misschien helemaal niet zo bekend is: 'de blauwe map' bij voorbeeld.

Verder ontbreekt een theoretische fundering van de prioriteiten die men zelf gekozen heeft binnen de remediëring. Waarop richt men zich in de eerste plaats? Op spellen of op begrijpend lezen? Op ruimtelijk inzicht of op de moderne vreemde talen?

De diagnostisering, die in de videofilm wel duidelijk als tussenstap tussen signalering en remediëring wordt genoemd, krijgt in het boek te weinig aandacht. In het hoofdstuk 'Problemen informatieverwerking' wordt gebruik gemaakt van toetsmateriaal in meerkeuzevorm, waardoor een diagnostisch gesprek met de bedoeling de aard van de problemen te achterhalen moeilijk wordt.

Verder is het jammer dat de bibliografie (die wat slordigheden bevat) geen beschrijvend karakter heeft. Dat zou beginnende hulpverleners de nodige hulp hebben geboden. Ook mis ik

nogal wat titels. Zo is het voor mij onbegrijpelijk dat in het lijstje dat aan het hoofdstuk 'Problemen informatieverwerking' is toegevoegd, Gerard Westhoffs *Voorspellend lezen* ontbreekt. Ook had ik de naam van Ans van Berkel graag wat vaker aangetroffen. Bij voorbeeld in het lijstje bij het hoofdstuk 'Auditieve problemen', dat voornamelijk gewijd is aan de hulp bij problemen met het leren van de moderne vreemde talen (vgl. Van Berkel 1987, 1991).

Tussen start en finish heeft jammer genoeg geen systematische aandacht voor leerproblemen bij de moderne vreemde talen. In het hoofdstuk 'Remediale hulp' wordt hierover met geen woord gerept. Weliswaar wordt in het hoofdstuk 'Auditieve problemen' op een heel goede manier uiteengezet hoe leerlingen geholpen kunnen worden bij problemen met de klanktekenkoppeling, maar over (ortho)didactische hulp bij andere problemen (bij voorbeeld grammatica) lezen we niets.

Handleiding nodig

Is deze kritiek, die zeker nog met een aantal punten uit te breiden zou zijn, wel terecht? Kan de informatie, die ik in het boek mis, niet ook elders gehaald worden? Natuurlijk kan dat, alleen moet je je dan wel afvragen, waarom in deze uitgave de mogelijkheden om de uitbreiding van remediale hulp in het voortgezet onderwijs te stimuleren, niet beter uitgebuit worden. Als men in het boek spreekt over de noodzaak tot verdere scholing, waarom geeft men dan geen opsomming van de verschillende cursussen en opleidingen op het gebied van remediale hulp binnen het voortgezet onderwijs?

Op vele bladzijden van het boek wordt duidelijk dat remediale hulp binnen het voortgezet onderwijs nog in de kinderschoenen staat. Remediale hulp is op veel scholen verbonden met grote en talrijke problemen. Te weinig medewerking van schoolleiding en collega's, te weinig deskundigheid binnen de school, geen roosterfaciliteiten, te weinig (taak)uren, geen ruimte of geld voor een behoorlijke orthotheek, geen continuïteit in de hulpverlening et cetera.

De meeste hulpverleners weten ervan mee te praten en moeten het (voorlopig) met minder doen dan de collega's op de Friese scholen. Daarom is het jammer dat het boek niet wat

meer het karakter van een handleiding heeft gekregen. *Tussen start en finish* is te zeer in de beschrijving van de ervaringen op de zes Friese scholen blijven steken. Daardoor wordt de doelstelling (voorbeeldfunctie, stimuleren remediale hulp op andere scholen) mijns inziens niet helemaal gehaald.

Om het vele, nuttige materiaal van het boek op andere scholen nog beter tot zijn recht te laten komen, zouden scholen er goed aan doen eerst de nodige deskundigheid in huis te halen.²

Uit een nummer van het tijdschrift *Tussen Twaalf en Zestien* (winter 1991, p. 53-54) dat door het CPS wordt uitgegeven, heb ik begrepen dat er nog een aantal aanvullingen bij *Tussen start en finish* zal verschijnen. Hopelijk zullen die aanvullingen meer het karakter van een handleiding krijgen, waardoor het aangeboden materiaal beter bruikbaar wordt.

Noten en literatuur

- 1 Voor beginners wijs ik op een andere uitgave van het CPS: *Op zoek naar zorgverbreding*. Dit boekje laat heel goed zien dat remediale hulp zonder duidelijk organisatorisch kader tot mislukken gedoemd is.
- 2 Het Centrum voor Taalleerproblemen van de Lerarenopleiding van de Vrije Universiteit en de Faculteit Educatieve Opleidingen van de Hogeschool Midden Nederland bieden in één, respectievelijk twee jaar opleidingen voor docenten die Remedial Teacher bij het voortgezet onderwijs willen worden.

Berkel, A.J. van, 'Spellingproblemen en het leren van vreemde talen. Suggesties voor begeleiding' in: L.M. Stevens & A. van der Ley (red.), *Dyslexie 1986*. Lisse, Swets & Zeitlinger, 1986, p. 157-180.

Berkel, A.J. van, 'Het waarderen van schriftelijk werk in een vreemde taal gemaakt door leerlingen met ernstige spellingproblemen' in: J. Hamers & A. van der Ley (red.), *Dyslexie 1987*. Lisse, Swets & Zeitlinger, 1987, p. 191-202.

Visscher, J.F., *Op zoek naar zorgverbreding. Trends in het voortgezet onderwijs*. Hoevelaken, CPS, 1989.

Westhoff, G.J., *Voorspellend lezen. Een didactische benadering van de leesvaardigheidstraining in het moderne-vreemde talenonderwijs*. Groningen, Wolters Noordhoff, 1981.

RECENSIE

Eise Postma: Van idee tot verhaal

Per Groen, *Van idee tot verhaal. Basis cursus proza schrijven*. Baarn, Bekadidact, 1990. Docentenboek f 25 en cursistenboek f 25

Zou een docent Nederlands in de bovenbouw Voortgezet Onderwijs (HAVO, VWO) wat kunnen hebben aan *Van idee tot verhaal*? Het boek komt uit een andere wereld. De achterkant meldt: '*Van idee tot verhaal* is de neerslag van een experimentele cursus proza schrijven, die gedurende enkele jaren is gegeven door medewerkers van de Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam.' Een aparte, gesubsidieerde cursus van 25 bijeenkomsten van twee à twee en een half uur - zoiets proppen we nooit in onze gewone lessen, dacht ik. Hoe zien de produkten van dat gewone onderwijs er uit in de brugklas?

Een dikke kop

Een dikke kop en een mager staartje: dat hebben de verhaaltjes uit de brugklas vaak, in het begin. Een onwijs gezellige groep van wel zes jongens en meisjes gaat kamperen, maar aan de introductie verspilt de jonge schrijver al vier kantjes. Veel werk wordt ook gemaakt van de namen (Chantal, Jan-Karel). Maar toch geen moer verschil in karaktertekening of in reacties op de spannende gebeurtenissen. Zwijg ik nog over de problemen met tijd ('Het is nu een paar dagen later').

Het andere type: 'De jongens gingen de gang in. Ze zagen de boeven. Ze gingen naar de politie. De politie ging naar de boeven'. Wauw, te gek gaaf spannend alweer, maar niet zoals docent en auteur het eigenlijk graag zouden zien.

De tamelijk onbevangen brugklassers willen heel graag mooie verhalen schrijven. Dat is tenminste mijn ervaring. Ze barsten soms van